

Felicitas D. Goodmanová

EXORCISMUS
Anneliese † Michelové

xyz

Exorcismus

Anneliese Michelové

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.xyz.cz
www.albatrosmedia.cz

Felicitas Goodmanová
Exorcismus Anneliese Michelové – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2022

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

Felicitas D. Goodmanová

EXORCISMUS

Anneliese † Michelové

xyz

BUCKING BULLOVI
s poděkováním za jeho rady a podporu

ÚVOD

V bavorské obci Klingenberg stojí v ulici Mittlerer Weg moderní dvoupatrový dům, ve kterém v létě roku 1976 zemřela mladá studentka jménem Anneliese Michelová. Příčinou smrti bylo zřejmě těžké ublížení na zdraví a podvýživa. V obličeji, na rukách, pažích a nohách měla pohmožděniny a byla hrozivě vyhublá. Lékař, jehož její otec požádal o vystavení úmrtního listu, jej vydat odmítl, neboť nebyl schopen s jistotou určit, zda zemřela přirozenou smrtí. Kněz, který ještě téhož dne telefonicky kontaktoval kancelář okresního státního zástupce v Aschaffenburgu, hovořil o posedlosti ďáblem a exorcismu. Na veřejnost se brzy dostaly také další podrobnosti. Podle dívčina lékaře prý šlo o epileptické záchvaty. Její rodiče však byli přesvědčeni, že je posedlá démony. Na jejich žádost a s oficiálním svolením würzburgského biskupa dr. Josefa Stangla byli rituálním vymítáním ďábla pověřeni dva kněží. Vše probíhalo v naprostém utajení, a to po dobu několika měsíců, až do Anneliesiny smrti. Přestože se její zdravotní stav viditelně zhoršoval, nikoho z těch, kdo byli do této tajemné záležitosti zasvěceni, údajně ani nenapadlo vyhledat pro ni lékařskou pomoc. Pomoc, která by jí s největší pravděpodobností zachránila život.

Příběh okamžitě přitáhl pozornost všech zpravodajských agentur v zemi. Americký snímek *Vymítač ďábla* se koneckonců promítal i v německých kinech. Publikace tezí známého profesora teologie z univerzity v Tübingenu Herberta Haaga taktéž rozvířila veřejnou diskusi: je ďábel pouhým symbolickým znázorněním pojmu zla, nebo démonické síly objektivně existují? Zastánci obou tvrzení se k tématu ostře a veřejně vyjadřovali. Nyní se oba táboři střetly tváří v tvář skutečnému případu. Katolická církev se zde očividně, a zcela v rozporu s moderní vědou, držela myšlenky objektivní existence pekelné hordy rohatých ďáblů. Magické rituály jako ten, který měl za následek smrt nevinné mladé dívky, byly tak nadále prováděny na utajených místech, skryté za hedvábnými závěsy Matky církve. Senzacectivost byla nenasytná.

Zájem veřejnosti neopadal ani postupem času. V srpnu, necelé dva měsíce po Anneliesině smrti, odvysílal Bavorský rozhlas zprávu, že případ stále vzbuzuje zájem veřejnosti. Podle slov rozhlasového hlasatele však málokdo tuší, co si má pod pojmem exorcismus vlastně představit, neboť povolení k jeho praktikování bylo v průběhu 20. století uděleno jen výjimečně. Alespoň tak tomu bylo až do doby, než se objevil případ Anneliese Michelové. „U jejího lůžka, jak se zdá, nedocházelo k vyhánění zla pouze za pomoci modliteb. To, o co se tu kněží pokoušeli, bylo spíše jakési magické vyhánění démonů ve stylu náboženských fanatiků raného středověku,“ argumentoval rozhlasový komentátor. Jenže kněží nebyli žádní kouzelníci. Německá katolická církev by udělala dobře, kdyby následovala příkladu essenského biskupa a jasně rozlišovala mezi magií a náboženstvím. Na otázku ohledně exorcismu zmiňovaný biskup prohlásil, že svolení k exorcismu nikdy neudělil a nechystá se žádné udělit ani do budoucna. Podle jeho slov je „křesťanská víra statek

natolik posvátný, že musí být ochráněn před všemi možnými pověrami“.

Síla „pověry“ však zasáhla ještě jednou, a to poměrně výrazně. Stalo se tak necelý týden před odvysíláním této zprávy a v redakci Bavorského rozhlasu o tom s největší pravděpodobností neměli ani tušení. Na úřad v Aschaffenburgu se obrátil obyvatel obce Bretzingen, která se nachází nedaleko od Klingenbergu. Odmítl uvést své jméno, ale oznámil, že farář Hermann Heim, katolický kněz v obci, pouští z reproduktoru místního hostince *Zum Ross* nějaké nahrávky. Domníval se, že by se mohlo jednat o záznamy pořízené z exorcistických sezení s Anneliese Michelovou. Tvrdil, že řev a hrdelní obscénnosti démonů vyvolávaly po celém Bretzingenu obecnou paniku. Okresní prokurátor nařídil, aby byly nahrávky zabaveny, neboť s největší pravděpodobností šlo o důkazní materiál k případu Anneliese Michelové. U kněze také nařídil provedení domovní prohlídky, což bylo v případě faráře cosi neslýchaného. Würzburgského biskupa naprosto šokovala pomstychtivá reakce právních orgánů a zároveň se děsil toho, že by se veřejnost mohla pustit do jakéhosi honu na čarodějnice. Raději tedy okamžitě popřel, že by jakýmkoli způsobem podporoval to, čemu rozhlasový komentátor říkal „prvky primitivní kultury“. Bylo však již pozdě. Sesypaly se na něj žaloby laiků i řady právníků z různých koutů země: z Mnichova, Norimberku, Ludwigschafenu, Remschaidu, Karlstadtu a mnoha dalších měst.

Na základě zdlouhavého a velmi důkladného vyšetřování byli Anneliesini rodiče a oba kněží, kteří exorcismus prováděli, obviněni z usmrcení z nedbalosti. Na jaře roku 1978 se případ dostal před okresní soud v Aschaffenburgu. Média si zase přišla na své. Novinové titulky vykreslily Bavorsko jako „zemi, kde vyjít démoni“.

„Je potřeba učinit přítrž podobným nesmyslům,“ zněl jasný požadavek. Rodiče té dívky a oba kněží musí být potrestáni v plném rozsahu zákona. Vinu za dívčinu smrt nesl částečně i biskup Stangl. Přesto soud v Aschaffenburgu nakonec žalobu proti biskupovi zamítl. Útoky na jeho osobu však již vykonaly své. Stangl se vzdal svého úřadu a brzy poté ho ranila mrtvice. Podle tvrzení jednoho z jeho přátel byl příčinou neskutečný zármutek, který mu tento případ způsobil. Ztratil schopnost mluvit a 8. dubna 1979 zemřel, aniž by se mu řeč znovu vrátila.

Přísnost rozsudku, který byl nad všemi čtyřmi obviněnými vynešen, překvapila nejen samotnou obžalobu, ale také i ty nejhlasitější se ozývající zastánce z řad pobouřené veřejnosti, kteří se postavili proti „venkovskému běsnění démonů“. Toto je možná jeden z důvodů, proč se o případu diskutuje dodnes. Dalším důvodem je ale jistě také skutečnost, že se případ dotýká některých velmi zásadních náboženských otázek. Od té doby byla rovněž publikována řada knih, které se zabývají zejména možnostmi skutečné existence démonů. Tato díla citují především výroky papeže Pavla VI., které pronesl při generální audienci 15. listopadu 1972. Mimo jiné zde prohlásil: „Samotný hřích umožňuje temnému a agresivnímu zloduchovi, kterým je ďábel, aby mohl ovládat nejen nás, ale i náš svět... Každý, kdo by tuto skutečnost zpochybňoval, vyslovil by tím svůj nesouhlas s učením bible i církve.“ Ještě v lednu roku 1979 vysílal katolický reportér Leo Waltermann na rozhlasové stanici Westdeutscher Rundfunk pořad, v němž upozorňoval na dilema v katolické církvi. Ta se podle něj ocitla v pasti mezi tím, co označil za nesmyslnou víru v ďábla, a tradičním učením o něm.

Ve všech těchto diskuzích jako kdyby se úplně zapomínalo na hlavní aktérku tohoto dramatu. Laskavá a milá mladá dívka zde při-

šla o život. Psychiatři se zbavili odpovědnosti tím, že ji označili za duševně nemocnou osobu. Soud pomstil její smrt. Co více k tomu dodat?

Něco dalšího by tu jistě bylo, říkála jsem si, když jsem se o případu poprvé dočetla v týdeníku *Newsweek* (ze 3. srpna 1976). Pod titulkem „Exorcista“ zde byl v krátké zprávě zmíněn případ třiačtyřicetileté epileptičky jménem Anneliese Michelová, která zemřela v Německu při vymítání ďábla. Existovaly prý nahrávky, na kterých byly záznamy „nesouvislých výkřiků smíšených se zuřivými nadávkami“, které údajně pronášeli její démoni, mezi nimiž byly i takové nechvalně známé postavy jako Lucifer, Jidáš, Nero a Hitler. Dívčini rodiče a oba kněží, kteří se na exorcismech podíleli, diagnózu posedlosti démony přijali, „ale“, pokračoval *Newsweek*, „liberálnější katolíci ji zpochybnili. „Posedlost je otázkou víry, nikoli empirickým faktem,“ řekl teolog Ernst Veth, který byl zároveň také lektorem Anneliese Michelové na univerzitě ve Würzburgu. „Měli se raději obrátit na lékaře.“

Můj zájem o tuto zprávu vzbudily zejména tři skutečnosti. První z nich byla souvislost mezi epilepsií a tím, co by se zjevně dalo charakterizovat jako náboženský prožitek. Z rané antropologické literatury jsem velmi dobře věděla, že západní pozorovatelé často popisují situace, kdy dokonce „celé domorodé kmeny“ prožívají během náboženských obřadů „epileptické záchvaty“. Údajně se i stávalo, že všichni zúčastnění na povel propadali do epileptických křečí a v záchvatu *grand mal* pak prováděli složitá rituální dramata. Zcela zjevně se jednalo o absurdní domněnku. Převládla snad taková mylná představa i v tomto případě?

Druhým důvodem byla údajná „posedlost“ zlými duchy. V rozporu s tím, co tvrdil Ernst Veth, byla „posedlost“ skutečně do značné

míry „empirickým faktem“. Mám tím na mysli, že zmínky o podobných zkušenostech čítají na celém světě několik milionů případů. Svou výzkumnou práci týkající se apoštolských církví jsem prováděla v terénu nejen ve Státech, ale také v Mexico City a mezi mayskými rolníky na Yukatánu. Měla jsem tak možnost setkat se s mnoha lidmi, kteří v souvislosti se svým náboženským vyznáním zažívali pocity, jako kdyby je ovládala jakási nadpřirozená entita pocházející z oblasti, kterou Carlos Castaneda nazývá „oddělenou skutečností“. Při těchto prožitcích se někteří z nich cítili být prostoupeni Duchem svatým, jiní Satanem. Stoupenci hnutí Katolické charismatické obnovy praktikovali tzv. „obřady vykoupení“, jejichž cílem bylo vymítání „zlých duchů“. A kolega z fakulty mi vyprávěl o exorcistických sezeních, která v jednom americkém středozápadním městečku pořádal luteránský sbor, jehož byl členem. „Mělas slyšet, jak démoni žadonili, aby se svých obětí nemuseli vzdát a jaké obscénnosti si vymýšleli,“ líčil mi a bylo zjevné, jak moc ho tento zážitek vyděsil.

A v neposlední řadě mou pozornost přitahovaly také nahrané záznamy exorcistických sezení. Sama jsem se dlouhodobě věnovala výzkumu řečových vzorců u osob, které o sobě tvrdily, že jsou posedlé. Tento výzkum se opíral nejen o mou vlastní sbírku zvukových nahrávek anglicky, španělsky a maysky mluvících osob, ale také o materiály, které jsem nashromáždila v Brazílii, Malajsii, na Borneu a v Africe. Zjistila jsem, že bez ohledu na rodný jazyk sdílejí všichni mluvčí několik velmi charakteristických rysů. Zajímalo mě, zda se ty samé diagnostické znaky objevovaly také na německých nahrávkách. V té době mě však čekaly jiné neodkladné projekty, a tak jsem na celou záležitost víceméně zapoměla.

Na jaře roku 1978 se v celostátní televizi objevila zpráva, která nečekaně znovu připomněla případ Anneliese Michelové. V této

věci zřejmě probíhalo trestní řízení, které vyústilo v soudní proces. Mezi obžalovanými byli Anneliesini rodiče a dva kněží, kteří nad ní exorcismus vykonávali. Všichni čtyři byli uznáni vinnými přečinem usmrcení z nedbalosti a odsouzeni k podmíněnému trestu odnětí svobody a k úhradě soudních nákladů. To byl poměrně nezvyklý závěr. Existovaly skutečné důkazy o tom, že její smrt zavinili? Zatím jsem nikdy neslyšela o jiném případě „posedlého“ člověka, který by zemřel. Proč se tak tedy stalo v tomto případě?

Zkontaktovala jsem svou neteř v Německu, která je právnička, abych ji požádala o další informace. Poslala mi články z německých novin, které o procesu informovaly, a ty mě ještě více přesvědčily, že by stálo za to se případem blíže zabývat. Z těchto článků bylo zřejmé, že rodiče prostě udělali to, co si jejich dcera přála. Anneliese tvrdila, že ji sužují démoni, a její rodiče jakožto praktikující katolíci povolali na pomoc kněze. Kněží byli ochotni jí pomoci a udělali tak s vědomím a s výslovným svolením svého biskupa.

Všichni čtyři tak byli odsouzeni nejen soudem, ale zároveň také veřejným míněním, které ponižovalo a zesměšňovalo jejich víru v existenci posedlosti. Možná se tak stalo pouhou náhodou, že si soud nevyžádal psychiatrickou expertizu od někoho, kdo by mohl mít hlubší znalosti o tomto typu lidského chování. Jedním z možných expertů by byl například profesor Wolfgang Pfeiffer z lékařské fakulty univerzity v Münsteru. Ve své knize o mezikulturní psychiatrii (*Transkulturelle Psychiatrie*, Stuttgart, 1971) hovoří o „posedlosti“ jako o jedné ze základních lidských náboženských zkušeností. Soudní dvůr se místo toho obrátil na znalce nikoli z oboru transkulturní, ale z klinické psychiatrie. Tito experti však zjevně nevěděli, a to je jeden z politováníhodných důsledků jejich profesní specializace, že se v rámci nejrůznějších rituálů s „posedlostí“ pravidelně

setkávají miliony lidí po celém světě. Už jen pouhé přesvědčení, nemluvě ani o samotné zkušenosti, že by se cizí entita mohla zmocnit něčího těla a promlouvat jeho ústy, bylo těmito experty považováno za důkaz šílenství. Soud byl zřejmě natolik ohromen výroků svých předvolaných znalců, s jistotou formulovanými tím nejsložitějším odborným jazykem, že ho ani nenapadlo porovnávat je s jinými. Kdyby se členové soudu alespoň trochu obtěžovali, dospěli by ke zjištění, že si jejich znalci v řadě případů zjevně protiřečí.

Začátkem léta roku 1978 jsem měla příležitost zavolat profesoru Pfeifferovi. Ten případ také sledoval, ale byl natolik vytížen svými pedagogickými povinnostmi, že neměl čas se touto záležitostí dále zabývat. Přesto jsem cítila, že by bylo potřeba něco udělat, abychom mohli zúčastněným osobám pomoci. Nejenže byly souzeny na základě klinické expertizy, která podle mého názoru nebyla vzhledem k daným okolnostem relevantní, ale nátlaku veřejného mínění se podvolila také katolická církev a dala od případu ruce pryč. Bylo mi jich hluboce líto.

Požádala jsem svou neteř, zda by mi nemohla sehnat adresu Marianne Thorové, jedné z obhájkyně. Po prověření mých vědeckých referencí se *Frau* Thorová rozhodla se mnou spolupracovat. Velmi laskavě mi umožnila přístup k celé své dokumentaci, která čítala téměř osm set stran zpráv, dopisů, výpovědí svědků a posudky Anneliesiných lékařů a psychiatrů, s nimiž soud případ konzultoval. Jednoduše řečeno, byla jsem v záviděníhodné situaci. Díky neuvěřitelně důkladné vyšetřovací práci soudu se mi do ruky dostaly výsledky rozsáhlé terénní práce, která zahrnovala většinu relevantních aspektů případu.

Abych byla schopna posoudit, jaká byla osobní angažovanost jednotlivých účastníků, písemně jsem oslovila oba exorcisty a ti mi

velmi laskavě odpověděli na všechny mé dotazy. Otec Renz, pod jehož vedením většina exorcistických sezení probíhala, mi byl dokonce ochoten zapůjčit i své magnetofonové nahrávky z exorcismů. Na základě těchto materiálů jsem německy sepsala asi čtyřicetistránkové „menšinové stanovisko“, jak bychom to mohli nazvat. Myšlenky, které jsem v tomto posudku vyjádřila, se staly základem pro teoretickou část této knihy. Tato stanoviska se potom začala šířit mezi přáteli a příznivci všech stran v případě zainteresovaných. *Frau Thorová* napsala, že kdyby měl soud možnost přecíst si je ještě před vynesením rozsudku, obžalovaní by nakonec odsouzení nebyli. Její optimismus se však nesetkal s velkou odezvou. I přestože se pokoušela všechny čtyři obžalované přesvědčit, aby se na základě těchto nových argumentů odvolali, v době, kdy jsem pracovala na této knize, tak prozatím odmítli učinit. Cítili se již natolik poškození, že bylo celkem pochopitelné, proč neměli zájem vystavovat se nadále pozornosti a útokům ze strany veřejnosti, a to bez ohledu na konečné rozhodnutí odvolacího soudu.

Na tento případ lze pohlížet z mnoha úhlů pohledu a je velmi dobře zdokumentovaný. Domnívám se tedy, že by byla velká škoda, kdyby se o něm nedozvěděla širší veřejnost, a to především v době, kdy je o podobné události velký zájem, ale zároveň o nich také koluje spousta neinformovaných spekulací. Požádala jsem proto obžalované, zda by souhlasili se zpracováním případu v knižní podobě. Otec Alt se spojil s Anneliesinými rodiči, ale ti nechtěli otevírat staré rány, které se sotva začaly hojit. Nenamítali však nic proti tomu, abych je citovala z dokumentů, které jsem měla k dispozici. Oba kněží byli naopak ke spolupráci velmi vstřícní. Otec Renz mi poslal všechny relevantní publikace, další materiály z Anneliesiných deníků a také odpovědi na některé mé otázky ze strany jejich rodičů.

Zapůjčil mi také fotografie a zvukový záznam televizního pořadu o klingenbergském případu, kterému se v Německu začalo říkat *Fall Klingenberg*. To nejdůležitější, co pro mě mohl udělat, bylo obstarat mi kompletní kopie všech dvaadvaceti magnetofonových nahrávek, které během exorcistických sezení pořídil. Všechny jsou pečlivě očíslovány a datovány a byly přehrány na vysoce kvalitním zařízení. Bez nich by byl Anneliesin příběh jen dalším strašidelným vyprávěním. Díky nim jsem se mohla pustit do výzkumu, který se rovnal rozsáhlé terénní práci. Takto to bylo pravděpodobně ještě lepší, než kdybych se sezení přímo účastnila a události si sama zaznamenávala. Každý vnější pozorovatel totiž svým způsobem „kontaminuje“ scénu. Zde byli přítomni pouze zasvěcení.

Od otce Alta mi přišly dopisy, které mu Anneliese napsala, několik dalších publikací, nahraný záznam soudního procesu a další komentáře, mezi nimi i popis návštěvy svatyně v San Damianu v severní Itálii, kam Anneliese několikrát zavítala. Oba duchovní ve zdlouhavé korespondenci trpělivě odpovídali na mé nekonečné dotazy. Kromě toho mi své osobní vzpomínky poskytli Anneliesin přítel Peter a její nejmladší sestra Roswitha. Přátelé v Německu a Rakousku mi posílali další novinové články. Doufala jsem, že mi bude umožněno položit několik dotazů i psychiatrům, kteří měli Anneliese ve své péči, a to především doktoru Lüthymu a doktorce Schleipové, ale nereagovali na mé snahy spojit se s nimi telefonicky a také všechny zasláné dopisy zůstaly bez odpovědi.

Abych si doplnila své představy, odjela jsem v listopadu 1979 do Německa, kde jsem měla možnost hovořit se všemi hlavními účastníky, navštívit kostely, do kterých chodila Anneliese, a zajela jsem se podívat také na její hrob. Jsem všem velice vděčná za spolupráci a za laskavou pohostinnost, s níž mě přijali.

Domnívám se, že se mi na základě těchto obsáhlých materiálů podařilo sestavit spolehlivý obraz Anneliesina života a příběhu jejího exorcismu. Velmi důkladně a pečlivě jsem procházela, vyhodnocovala a skládala dohromady nespočetné střípky a útržky a pokusila se z nich složit ještě úplnější obraz, než jaký si mohli utvořit sami účastníci v době, kdy se vše odehrávalo. Některé detaily jsem musela občas doplnit, což pro mě ale nebyl problém, neboť Německo dobře znám. Studovala jsem tam na univerzitě v Heidelbergu, který není příliš vzdálený od oblasti, kde k případu došlo. Součástí této prezentace nejsou žádné smyšlené informace. Události jsou popsány tak, jak vyplynuly z dokumentů v mých spisech, občas doplněné z nahraných vyprávění nebo z rozhovorů, a jsou tedy všechny podložené. Stejně tak jsou doložitelná i všechna tvrzení, rozpory a nejasnosti připisované jednotlivým aktérům tohoto dramatu. Kdybych se musela v každém případě odkazovat na pramen, byla by to nudná četba, ale dokumentace je často zmíněna, nebo je alespoň zřejmá z kontextu.

Mou snahou bylo odvyprávět tento příběh v maximální možné míře z pohledu těch, kteří jej prožili a jež spojuje stejný, i když často nevyslovený pohled na svět. K této tragédie přispěla totiž především také skutečnost, že jiní, a mnohem mocnější členové té samé společnosti, s nimi ten samý pohled nesdíleli. A kompromisy, k nimž se snažili dospět, se ukázaly jako katastrofální.

V posledních dvou kapitolách jsem se pokusila předložit analýzu toho, co se stalo. Za tímto účelem bylo třeba vzít v úvahu dva různé aspekty: medicínský a antropologický. Pokud jde o první z nich, převzala jsem roli investigativního reportéra. Tato oblast mi není zas až tak úplně cizí. Jako vícejazyčná vědecká překladatelka jsem pracovala mnoho let s lékařskými materiály, a to zejména v oblasti

hematologie a biochemie. V průběhu postgraduálního studia jsem absolvovala kurzy neurofyzologie a psychiatrie. Své domněnky jsem porovnávala s příslušnou literaturou, hovořila jsem s poradci z Asociace pro epilepsii a některé podstatné body jsem důkladně probírala se svým přítelem lékařem. Pokud jde o antropologickou stránku věci, mluvím zde z pohledu vyškolené výzkumné pracovnice s dvanáctiletou praxí v oblasti náboženských tranzů. Vzhledem ke všem výše zmíněným skutečnostem nakonec nabízím k případu Anneliese Michelové odlišnou hypotézu, než je ta, která posloužila jako základ pro rozsudek soudu. Tato alternativní hypotéza přihlíží k obecné platnosti a realitě zkušeností se stavy posedlosti.

POZNÁMKA AUTORKY

Datování jednotlivých událostí v Anneliesině životě má zásadní význam. Ne všichni účastníci těchto událostí se shodli na tom, co a kdy se stalo, ale většinou nebylo těžké objasnit případné nesrovnalosti z kontextu a z mnoha datovaných dopisů, jež byly součástí soudních spisů. Rozhovory mezi jednotlivými účastníky jsou vesměs založeny na spisovém materiálu, i když jsem se občas musela spolehnout na nepřímé zmínky a různé poznámky, a to zejména pokud se týče raného období Anneliesina života. Tyto rozhovory jsou tedy domnělé. Z pozdějších fází jejího života jsem již měla k dispozici svědectví doslovných parafrází a výroků, které jsem pak mohla použít k přesné rekonstrukci toho, co bylo řečeno. Připravila jsem německý překlad rukopisu a ten byl ještě před vydáním předán ke kontrole správnosti jednotlivých informací otci Altovi, otci Renzovi a Marianne Thorové. Jejich návrhy byly, pokud to bylo možné, do rukopisu zapracovány. Spis týkající se Anneliesina případu byl naštěstí kompletní a materiály nashromážděné během rozhovorů v Německu v listopadu roku 1979 natolik uspokojivé, že bylo dostačující provést pouze drobné změny.

PROLOG

První položkou ve sbírce dokumentů Marianne Thorové, obhájkyně otce Alta, je zápis v záznamech kanceláře okresního státního zastupitelství v Aschaffenburgu, sídle správy stejnojmenného okresu.

Dnes v půl druhé mi telefonoval jistý otec Alt. Svou adresu neuvedl. Popsal mi případ exorcismu (vyhánění ďáblů), který prý provedl na mladé dívce Anneliese Michelové z Klingenbergu. Popsal mi také léčbu, kterou dívka doposud bezúspěšně podstoupila u psychiatrů a neurologů v Aschaffenburgu a ve Würzburgu, a to konkrétně u doktora Siegfrieda Lüthyho. Popsal příznaky, kterými trpěla, a úspěchy i neúspěchy exorcismu. Zmínil také, že byla občas natolik rozrušená, že se nemohla ani najíst a napít a že k něčemu podobnému došlo i nedávno. Všichni však doufali, že brzy opět začne přijímat potravu. Nakonec mě informoval, že dívka dnes ráno zemřela.

Když jsem kolem třetí hodiny zatelefonoval na soud v Klingenbergu, úředník mi sdělil, že se otec mrtvé dívky Josef Michel na úřad dostavil kolem jedné hodiny, aby požádal o vystavení úmrtního listu pro svou dceru. Řekl, že náhle dostala velmi vysoké horečky a dnes ráno

zcela nečekaně zemřela. Když mu bylo sděleno, že takové potvrzení může vystavit pouze lékař po řádné prohlídce těla, oznámil, že je lékař právě teď u něj doma. Úředník tedy zavolal k němu domů a mluvil s jistým doktorem Rothem. Není známo, zda se skutečně jednalo o lékaře. Doktor Roth řekl, že nemá potřebné formuláře. Žádné posmrtné vyšetření neprovedl.

Pohřeb má být v sobotu ráno.

Když jsem se telefonicky spojil s praktickým lékařem v Klingenbergu, doktorem Martinem Kehlerem, dozvěděl jsem se, že při posmrtném ohledání zjistil, že tělo mrtvé dívky bylo úplně vyhublé a stále ještě teplé. Vykazovalo také nespočet kožních poranění. Úmrtví list proto nevystavil, neboť nebyl schopen potvrdit přirozenou příčinu smrti. Navrhl, aby byla provedena pitva.

Oznámil mi také, že dívku naposledy viděl v dobrém výživovém stavu v říjnu 1975. Před dvěma měsíci ho kontaktoval její otec, aby ho požádal, zda by nemohl přijet jeho dceru vyšetřit. O chvíli později však svou žádost zase zrušil.

Požádal jsem Ústav soudního lékařství na univerzitě ve Würzburgu, aby připravili pitvu.

Podepsáno v Aschaffenburgu 1. července 1976

Stenger
okresní státní zástupce

Konec cesty. Dokonce i z tohoto věcného oznámení okresního státního zástupce lze vycítit utrpení otce Alta, který je před ním nucen mluvit o věcech pro státního zástupce natolik podivuhodných a bizarních, že se musí zeptat: „Cože je to přesně ten exorcismus? Aha, chápu, vyhánění ďáblů...“ O skutečnosti, že dívka zemřela, se otec Alt zmíní téměř jakoby mimochodem. Konec cesty.

KAPITOLA PRVNÍ

Dětství

V době, kdy zemřela, nebylo Anneliese Michelové ještě ani dvacet čtyři let. Narodila se do skromné a pracovitě středostavovské rodiny, stabilního, ale trochu ospalého prostředí. Byli to spíše venkované nežli měšťáci, poslušně dbali zákonů silně katolického Bavorska. Michelovi se po staletí živilí coby vesničtí řemeslníci, pracovali především jako stavitelé a zedníci. Dědeček z otcovy strany vlastnil v Klingenbergu pilu a stejně tak i dědeček Fürg, otec Anneliesiny matky, který byl majitelem pily v Leiblfinqu, malé obci v Dolním Bavorsku. Tam se 21. září 1952 Anneliese své matce narodila jako druhorozená dcera. První dcera Martha zemřela ve věku osmi let na onemocnění ledvin. „Malou Marthu miloval úplně každý,“ vzpomíná na ni její rodina. „Ráda se modlila a bylo to veselé a milé dítě. „Dnes jsem se třikrát pomodlila růženec, vyprávěla každému poté, co si byla pohrát se třemi jehňátky, která dostala od svého tatínka.“ Dokonalý obrázek zbožného dítěte, jako vystřižený z oltářních maleb bavorského baroka.

Když byla malá, Anneliese své prarodiče v Leiblfinqu často navštěvovala, a v její řeči tak byla patrná jistá specifická rytmičnost dialektu matčiny rodné vísky. Její matce Anně Fürgové se po studiu

na tříletém gymnáziu dostalo obchodního vzdělání, což bývala obvyklá volba pro dívky z její společenské vrstvy. Jen těm nejbystřejším bylo umožněno stát se jeptiškami nebo pokračovat ve vzdělání na pedagogické škole a věnovat se učitelské profesi. Tento neměnný vzorec následovaly v další generaci i obě Anniny dcery. Před svatbou s Josefem Michelelem vypomáhala Anna svému otci na pile s administrativou a pochopitelně stále ještě bydlela v domě svých rodičů.

Anneliesin otec Josef Michel začal navštěvovat střední školu v Miltenbergu ve věku deseti let. Bylo tak rozhodnuto s přihlédnutím k přání jeho matky, která toužila po tom, aby se stal knězem. Zsvěcení některého z dětí církevní kariéře bylo v rodině dlouholetou tradicí. Koneckonců její tři sestry byly jeptišky a pracovaly jako vychovatelky. Chlapec měl dobré známky ve všech předmětech kromě latiny, která však byla v té době pro budoucího kněze nejdůležitější. Matka nakonec jen velmi neochotně souhlasila s tím, aby se vyučil řemeslu, což naopak podle všeho vůbec nevadilo jeho otci. Ten si totiž vždy přál, aby po něm jeho „Sepp“ převzal rodinný podnik. Začal se tedy v otcově firmě učit tesařskému umění pod dohledem mistra tesaře, a když po třech letech úspěšně složil tovaryšskou zkoušku, v oboru už zůstal. Po vypuknutí první světové války byl ve věku dvaceti dvou let odveden a bojoval nejprve na západní frontě v Belgii a ve Francii a poté byl vyslán do Ruska. Anneliese si do svého deníku 29. října 1975 zapsala dojemnou poznámku, ve které se vrací k zážitkům svého otce.

Svatý Josef mi vyjevil, že to on se tehdy v Rusku postaral o otcovy boty. Tatínek nám tu historku často vyprávěl. Skoro mu tenkrát umrzly nohy, když vtom znenadání našel ve sněhu nádherná ruská bagančata.

Ke konci války se Josef Michel dostal do amerického zajetí. Po propuštění na svobodu v červnu roku 1945 odjel do Mnichova, kde v roce 1946 začal navštěvovat stavební školu. Tu v létě roku 1948 úspěšně zakončil mistrovskou zkouškou. Převzal rodinný podnik v Klingenbergu a o dva roky později se oženil.

Po návratu domů našel Josef Michel nejen dům svých rodičů, ale i celou obec téměř nedotčené válečnými hrůzami a leteckými nálety, které zpusťily větší města. V dřívějších dobách bývaly válečné časy pro obyvatele menších komunit mnohem nebezpečnější. Bylo totiž o dost pravděpodobnější, že projíždějící vojska budou rabovat a vraždit obyvatelstvo v menších městech, která neměla tak důmyslně vyvinutý systém opevnění jako města větší. V moderních válečných konfliktech se život v menších komunitách stal naopak mnohem bezpečnějším. A s populací čítající necelé tři tisíce duší nebyl Klingenberg skutečně žádné velkoměsto. Nachází se v okrese Obernburg, v německé spolkové zemi Bavorsko, nad zúžením řeky Mohan. Ta si v těchto místech razí cestu mezi vlnícími se zalesněnými kopci a odděluje od sebe pohoří Odenwald a Spessart. Anneliese své rodné město milovala a nad postelí, ve které zemřela, visela fotografie špičatých střech jeho domků uvelebených v údolí.

Po okolních stráních se šplhají vinice a tvoří na svazích roztrpěpené obdlníky. Venkované, pro které Klingenberg zůstal jejich domovem až do dnešních dob, se výrobě červeného vína věnují již více než dvě tisíciletí, neboť se tomuto umění přiučili od starých Římanů. Mezi zdmi teras, na kterých se vinná réva pěstuje, můžete ještě tu a tam zahlédnout kus kamene ze starořímského osídlení, jež zde kdysi stávalo. Turisté do Klingenbergu přijíždějí, aby ochutnali víno v místních hospůdkách a v kostele jej po řádném požeňání kněžší mění v krev Páně.

Průhled do kopcovité krajiny stráží místní hrad. V dávných dobách býval domovem drobné šlechty a loupeživých rytířů, kteří zde vybírali mýtné od lodí plujících směrem k Rýnu s nákladem obilí a vína. Dnes sem jezdí na výlety školní výpravy po železnici, která propojuje Klingenberg s většími městy jako Miltenberg nebo s hlavním městem okresu Aschaffenburg, kam chodila Anneliese na střední školu. Děti tu přelézají polorozpadlé zdi hradu, povale-
né střelným prachem nějakého dávno zapomenutého francouzského vojáka. Cihlová cimbuří koncem roku 1680 zabránila průchodu vojsk Ludvíka XIV. a jejich snaze nárokovat si vinicemi oplývající Falc pro svého krále Slunce. Po vojácích zde zůstaly vyvražděné vesnice, vykácené ovocné stromy a vypálené vinice. Během jednoho století se tak stalo již podruhé, neboť stejné drancování zažila i předešlá generace, když tudy za třicetileté války táhli žoldáci. Podobný konec neminul ani selská povstání o století dříve, kdy vzbouřená klingenbergská mládež zaútočila na hradní šlechtu. Povstalci byli po porážce mučeni a posléze popraveni. Jenže v průběhu let se rodili další synové, vysazovaly se nové vinice a půda se obdělávala stejně jako dříve. Houževnatost těchto venkovských městeček je překvapující.

Tam, kde si vás ještě před padesáti lety z malých přízemních nebo sklepních okének netečným pohledem prohlížely krásy, které lidem svým mohutným tělem vyhřívaly horní patra jejich obydlí, staly se nyní velké domy vinařů centrem oblíbené rekreační oblasti. Mezi kopci a podél břehů řeky Mohan se rozrostly nové ulice s moderními domy. Žijí zde nejen majitelé jílovišť, ale také ti, kteří pro ně pracují. Jíl se těží v kopcích poblíž Klingenbergu a ve stejné oblasti tu také v malé továrně montují tlakoměry. V jednom z těchto domů bydlí i Anneliesina rodina. Okolo domu jsou vysázené stromy a okrasné

keře a ze zadní části zahrady je vstup přímo na vinici. Z oken po levé straně je vidět na hřbitov, kde byla Anneliese pohřbena.

V místních továrnách a obchodních společnostech našlo práci velké množství přistěhovalců, které do oblasti Klingenbergu naplavily bouřlivé vody války. Jenže stejně jako Anneliesini rodiče, většina zdejších obyvatel pochází z rodin původních vinařů, pro které již nezbyly další terasy a políčka, na nichž by mohli hospodařit. Moderní průmyslová výroba tak starousedlíkům poskytla novou možnost obživy.

Přestože se tu pro ně našlo nové pracovní uplatnění, zůstali místní obyvatelé propojeni s kulturou svých předků, jež se stala nedílnou součástí této krajiny, stejně jako vůně lesa linoucí se z horských oblastí Spessart a Odenwald nebo mlžný opar nad Mohanem. Stejnou kulturu sdílejí všichni ti, pro něž se stala půda jejich obživou, bez ohledu na to, na kterém poli orají své brázdy nebo jaká jména dali svým bohům. Boží milost se snáší na hlavy nehodných hříšníků jako kapky deště, ale k tak ušlechtilému a velebenému božstvu se lze jen stěží přiblížit. Jenže život s sebou přináší nejrůznější těžkosti a hospodář je nucen dovolávat se pomoci sil z „druhé strany“. Najdou se tedy laskaví prostředníci připravení naslouchat, chránit a přimluvit se. Významné postavení mezi nimi patří Panně Marii, a to nejen zde v Klingenbergu, ale po celém katolickém světě. Vždyť je matkou Boží a má tudíž k Bohu nejbliže. „Svatá Maria, smiluj se nad námi,“ ozývá se hlas otce Renze z nahrávky pořízené během jedné z Anneliesiných exorcistických seancí, poté, co předtím vyzýval Nejsvětější Trojici. Ostatní účastníci seance se posléze začínají modlit k dalším prostředníkům. „Svatý Michaeli, oroduj za nás. Svatý Gabrieli, oroduj za nás. Všichni svatí andělé a archandělé, orodujte za nás. Duše svaté, orodujte za nás. Jane Křtiteli, patriarchové, svatý Petře,

svatý Pavle, svatý Ondřeji, svatý Jakube, svatý Jene, svatý Tomáši... orodujte za nás, orodujte za nás.“ Je jich dlouhá řada. Některá jména jsou občas z kalendáře svatých vyřazena a další zatím neprošla zdoluhavým procesem nezbytným k tomu, aby do něj byla zapsána. Obyvatelé Klingenbergu například doufají, že se titulu „blahoslavená“ dočká i Barbara Weigandová. Sama Anneliese pocítovala k této venkovské ženě silnou náklonnost. Pocházela z malé horské vesničky v oblasti Spessart a zemřela ještě dříve, než se Anneliese narodila. Dožila se pozeňnaného věku devadesáti sedmi let a celý svůj život strávila neúnavnou prací a modlitbami v náboženské extázi. Zasloužila se také o položení základního kamene prostorného chrámu ve farnosti otce Renze v Rück-Schippachu.

Zatímco se na nahrávce Anneliesini rodiče a sestry modlí, z jejích úst běsní a klejí démoni. Démoni jsou padlí andělé, kteří pocítoují silnou nenávisť k Bohu a nedokáží se vymanit z věčného souboje s těmi, jež zůstali nebeskému hostiteli věrní. Také lidé hrají v tomto dramatu svou roli, ať již stojí na jedné, či na druhé straně. Dobro vždy zvítězí a ti, kdož bojují na straně dobra, dosáhnou věčné slávy. Všechny ostatní čeká hrozný osud. „Peklo musí být až monstrózně děsivé,“ povzdechne si Anneliese v jediném delším rozhovoru s otcem Renzem, který se nám na nahrávkách dochoval. V Klingenbergu se děti ve škole učí o doktoru Faustovi. Podle původní verze příběhu o něm to prý byl geniální podvodník, který nesčetněkrát zavítal i do Würzburgu, kde Anneliese studovala na vysoké škole. Vyprávějí si o tom, jak uzavřel smlouvu s ďáblem, jenže ten ho nakonec chladnokrevně zavraždil, jeho tělo roztrhal na kusy a hlavu mu roztránil o zeď. Povídají si také o ženách, které v Klingenbergu kdysi žily a o kterých se říkalo, že ovládají zlou moc. V těch temných dobách, kdy se ještě pořádaly hony na čarodějnice, jich zde žilo tolik,

že by se ani do brány sv. Pankráce, která je ve městě, všechny nevešly. Dnes už o nich sice nikdo nemluví jako o čarodějnicích, přesto jsou ale některé z nich tak nepřející, že dokáží vdechnout vyřčené kletbě život. Jsou tak i dlouho po své smrti schopny ublížit nevinnému člověku a úplně ho připravit o rozum, a žádný lékař s tím nic nenadělá. Někteří lidé v Klingenbergu se domnívali, že se i Anneliese stala obětí takového prokletí.

A pak je tu Hitler. V Bavorsku, odkud se vydal na cestu k moci, se stále nad korunami stromů jako černá křídla netopýrů vznášá obscenní hrůza jeho přítomnosti.

Nejsvětější Trojice a Panna Marie, prostředníci a Lucifer, hřích a vykoupení – to vše je samozřejmě katolické dogma. A vždy tomu tak bude. Časem se ale některé věci mění a nové příkazy z Říma nemusí být vždy vesnickým farnostem po chuti. Když před mnoha staletími papež nařídil kněžím celibát, zůstaly bavorské ženy po boku svých mužů-kněží ještě po několik generací. Bavorsko se po staletí vyznačovalo silnou opozicí vůči Římu. Gymnázium, na kterém Anneliese v Aschaffenburgu studovala, dal jméno Karl Theodor von Dalberg, svobodný říšský pán, kostnický biskup, kníže z Aschaffenburgu a později též řezenský arcibiskup, který ve svých kázáních a spisech bojoval za nezávislost německých biskupů na papežské moci. A když se později v 19. století papežové kompromitovali s liberálními politickými názory, bavorský lid si nepřál, aby jejich kněží měli s tímto rozhodnutím cokoli společného. Logicky z toho tedy vyplývá, že se v Bavorsku moc velké popularity netěšily ani reformy, které odsouhlasil druhý vatikánský koncil. Někteří z Anneliesiných démonů svým způsobem patřili k přesvědčeným liberálům, vyzdvihujícím přesně ty reformy, které Anneliese z duše nenáviděla.

A právě v Klingenbergu, který byl tak pevně zakotven v minulosti, se Josef Michel rozhodl usadit a založit rodinu. Role hlavy rodiny mu vyhovovala a nemusel se ničemu učit. Jako inspirace mu posloužila generace jeho otce. V Klingenbergu se tradice neporušují. Jak se slušelo a patřilo, přenechala Anna veškeré rozhodování na něm, ať již se týkalo záležitostí více či méně důležitých. Byl hlavou rodiny i jejich rodinného podniku. Postaral se o veškeré jejich potřeby a na oplátku vyžadoval poslušnost. Tento instinkt byl tak silný, že se stal jakýmsi ochranným štítem rodiny vůči okolnímu světu. Občas se sice choval odměřeně a uměl se pěkně rozčlílit, ale přesto děvčata cítila, jak vášnivě je má všechny rád. Anneliesin hlas z nahrávky se roznězní, když vypráví páteru Renzovi o tom, jak se „Paba“ pokaždé rozčlílí nad její nechutí k jídlu. „Vždyť ty přece vůbec nejsi tlustá,“ domlouval jí pokaždé.

Po Anneliese se Anně postupně narodily další tři dcery: Gertrud Maria (1954), Barbara (1956) a poslední Roswitha Christine (1957). Na rozdíl od Anneliese, která byla velmi náchylná k běžným dětským chorobám, těšily se její mladší sestry dobrému zdraví. Anneliese už jako úplně maličká dostala spalničky a ve věku přibližně čtyř nebo pěti let prodělala příušnice a spálu. Když toto křehké a na svůj věk tak drobné děvčátko poprvé uviděla učitelka základní školy, doporučila jeho rodičům, aby zvážili odklad školní docházky o jeden rok. Navštěvovala tak ještě po nějakou dobu mateřskou školu, ale nebylo to pro ni zrovna radostné období, neboť se stala obětí neustálého postrkování ze strany agresivnějších dětí.

Anna měla často tendenci svou churavou dcerku obhajovat. Když neustále marodí dospělý člověk, bývá to spojováno s jistými pocity hanby. Každého nejspíš napadne, že se dotyčný nebo dotyčná jen snaží vyhnout práci. V případě stonavého dítěte je tomu úplně

jinak a je to obecně považováno za neštěstí. Vždyť kdoví, proč by někoho provázela taková smůla? „V době, kdy jsem ji čekala, jsem stále ještě byla dost oslabená,“ vyprávěla Anna sousedkám, zatímco společně stály ve frontě před obchodem s potravinami na rohu ulice a čekaly, až jim odváží libru cukru nebo mouky, a prosím také trochu zelí tamhle z toho hrnce. „Vždyť víte, jak to tenkrát bylo. Hladověli jsme úplně všichni. A ani po válce to nebylo o moc lepší. To ženskou dost oslabí a po skončení války to bylo navíc už mé druhé dítě, *net*? Prostě a jednoduše jsem jí toho moc dát nemohla.“ A ženské velice dobře věděly, o čem mluví. I když to v Klingenbergu nebylo tak špatné jako ve velkých městech, hladem tu i tak tenkrát trpěli úplně všichni. Většina z nich si ještě velmi dobře pamatovala, jak tehdy prolézali kopce pohoří Spessart a sbírali lesní plody. V lese byste v té době nenašli ani suchou větvičku. Lidi je všechny vybírali, aby si měli v kuchyni čím zatopit, a stejné to bylo s houbami a bukvicemi. Přesto tu ale mohl být nějaký důvod, proč by se žene narodilo tak neduživé děcko. Třeba za tím byla něčí závist.

Při prvním svatém přijímání byla Anneliese ještě o poznání drobnější než její vrstevníci. Malá Kristova nevěsta, oděna v bílých šatech z jemné krajky, se závojem na hlavě a svíčkou v rukou. Zdá se, že nakonec ale ze svých neduhů vyrostla, a když v roce 1965 nastoupila ke studiu na Dalbergově gymnáziu v Aschaffenburgu, byla od svých spolužáků k nerozeznání. Radostně si užívala každodenní dojíždění vlakem, kdy se ráno společně s ostatními dětmi, které tamní školu navštěvovaly, namačkaly do úzkého kupé a z oken vlaku pozorovaly ubíhající krajinu. Na výpomoc s hlídáním jejich tří rozpustilých sestřiček teď navíc musela nastoupit *Oma* (babička Fürgová), což byla také vítaná změna. „Anneliese nebyla v ničem jiná než všichni ostatní,“ popisovala ji později soudním vyšetřo-

vatelům kamarádka a spolužačka z gymnázia Maria Burdichová. „Prostě normální veselá holka, která byla pro každou vylomeninu a nezkazila žádnou legraci.“ Stejně na ni v jednom z dopisů, které mi napsal, vzpomíná i Josef Michel.

Když už byla Anneliese a její sestry o něco starší, vyraželi jsme často v neděli autem na výlety. Během cesty dívky pokaždé zpívaly z plných plic. Hudební sluch měly úplně všechny a také se učily hrát na různé hudební nástroje. Hrozně se jim líbilo zkoušet zpívat vícehlasně. Rád na tu dobu vzpomínám, bylo to moc krásné a šťastné období. Zvláště Anneliese se v takových okamžicích vždy úplně rozzářila štěstím.

Anneliese se učila hrát na akordeon a chodila také na hodiny klavíru, přesně tak, jak se tehdy od dívek z lepší rodiny očekávalo. Byla to také neuvěřitelně pilná studentka. „Nepřeji si, abys nosila domů špatné známky,“ oznámila jí matka svým typicky nervózním hlasem. „Učení ti jde dobře a já i tvůj otec si přejeme, aby to bylo vidět i na tvém vysvědčení.“ V té době takhle mluvili všichni rodiče a Anneliese se opravdu snažila, aby ty své nezklamala. Zpočátku to pro ni nebylo v nové škole jednoduché, ale nakonec se přizpůsobila a vynikala dokonce i v hodinách latiny, která se stala jejím oblíbeným předmětem. „S hodinkami v ruce si například s téměř dechberoucí rychlostí pořád dokola opakovala latinská slovíčka,“ zavzpomínala Anna v jednom z dopisů, které jsem od ní dostala.

Anna také velmi často zmiňovala Anneliesiny dobré známky. Když si k Michelovým do kanceláře, zřízené ve druhém patře jejich domu, zaskočila manželka místního řezníka, aby tu doplatila za prkna, která si od nich její manžel objednal, Anna se jí pochlubila: „Je tak šikovná, že by z ní jednou mohla být dokonce i učitelka.“

„Vždyť to máte v rodině,“ odpověděla jí na to řezníkova žena. „Stačí se podívat na vás, jak si umíte poradit i s takhle komplikovaným účetnictvím.“

Jejich rozhovoru potom třeba krapet tesklivě naslouchala *Bäuerin*, manželka vinaře z nedaleké vesnice, která tu čekala na účet za nové treláže. Mohli jste totiž mít klidně ve stáji tři krávy, vlastnit několik úrodných vinic, v sadu velké sudy s červeným vínem a k tomu ještě jedno nebo dvě pole, ale s pocitem, že by z vašeho dítěte jednou mohl být učitel nebo učitelka, se to srovnávat nedalo. Jejich Hans se nedostal ani na střední školu. A v obchodní škole, kterou momentálně navštěvoval, si na něho učitel zasedl. „Jediné, co ti jde, je náboženství, ale z počtů jsi na propadnutí,“ říkával mu a ostatní chlapci se u toho výborně bavili. Pokud by se Anneliese Michelová jednou skutečně stala učitelkou a přišla je navštívit, byla by to pro Hanse velká čest. Okamžitě by vyskočil z kuchyňské stoličky a přichystal pro ni židli s polštářkem, na kterou by se mohla pohodlně usadit. Na její názory by dal určitě mnohem víc než na názory svých rodičů. Slabě si povzddechla, zatímco pro ni Anna Michelová vystavovala účtenku. Každému bylo jasné, že je *Frau* Michelová velmi ctižádostivá žena. V celém Klingenbergu se například vědělo, že dům vybavila novými koberci. Když vinařova žena stoupala po schodech nahoru ke kanceláři, nemohla si nevšimnout, že tu mají záclonky i na prosklených dveřích uvnitř domu. Takové jemné, s květinovým vzorem a na nich potom ještě jedny, o něco těžší. V kuchyni zrovna něco připravovala posluhovačka a každé z děvčat mělo ve druhém patře svůj vlastní pokoj. Tady to nebylo jako u jiných lidí, kde dcery většinou spávaly na pohovce v obývacím pokoji až do doby, než se je podařilo vyvdat. Takhle rodina si totiž mohla dovolit, aby z jejich dcery jednou opravdu byla učitelka.

Anneliesiny studijní úspěchy si nemohl vynachválit ani Josef Michel, když sedával s přáteli u „svého“ *Stammtisch*, stolu vyhrazeného pro štamgasty v místní hospůdce *Winterstübchen* na Bergwerkstrasse. Pravidelně tu popíjel večerní skleničku klingenbergského červeného s ostatními zámožnějšími muži, jako například s majitelem druhé pily nebo třeba s mistrem řezníkem, mistrem ševcem anebo s některým z mechaniků z továrny na tlakoměry. „Je moc šikovná a v učitelské profesi jí určitě bránit nebudu,“ říkával jim. Všichni mu pochopitelně dávali za pravdu. Nebylo od věci mít v rodině alespoň jednu studovanou osobu, byť by to měla být dívka. Děvčata s vyšším vzděláním měla také větší šanci se výhodně provdat. Michelovi navíc již do lepší společnosti patřili. V Mömbrisu, kam Anneliese občas jezdila na prázdniny, bydlel jejich bratranec. Otec o něm mluvil poměrně často, protože *ten* to na učitele dotáhl. „Ty, Seppe, uvědomuješ si, na kolik tě to celé přijde? Poslat děcko na učitelská studia na *Pädagogische Hochschule* až do Würzburgu, a k tomu musíš připočíst ještě drahý internát...“ namítl někdo. „Na penězích mi nezáleží,“ ohradil se Josef Michel. A chlapi jen souhlasně přikyvovali. Pila s obchodem mu určitě dobře vynášela, i když se Sepp svými příjmy nikdy moc nechlubil. Pokaždé si jen postěžoval, jak tvrdě celá jeho rodina každický den od rána až do večera dře.

„Ale i tak, copak se nebojíš pustit holku samotnou do tak velkého města?“ neodpustil si další ze štamgastů. Josef Michel si nebezpečí uvědomoval velice dobře a občas ho přepadaly pocity strachu, ale bylo to naštěstí ještě hodně daleko. Vždyť Anneliese bylo v té době sotva čtrnáct a nejmladší Roswitha chodila ještě na základní školu. „Moje dcery vědí, jak se má chovat slušné děvče,“ vykřikl rozhořčeně. „A vědí to velice dobře!“ Pěstí přitom praštil do stolu takovou silou, až se skleničky s vínem roztančily na modro-bílém papírovém

ubrousku. „Když se umějí chovat slušně doma, budou se tak chovat i ve městě.“ Ještě nějakou dobu potom pokračoval ve stejném duchu a jeho přátelé ho nechali mluvit. Znali ho dost dobře na to, aby věděli, že je to muž, který raději sám mluví, než aby naslouchal ostatním. Koneckonců nebylo ani co dodat. Sepp ze svých dcer rozhodně nevychoval nějaké lehké ženštiny, které budou v dospělosti roztahovat nohy před každým, jako to dneska dělají některé holky z velkých měst. Byl přísný, o tom žádá. Jak jinak by se mu ale podařilo je ochránit? Dívky si koneckonců na situaci doma nikdy nestěžovaly. Každou neděli doprovázely rodiče do kostela a na večerní mši si někdy společně zašli i přes týden. Doma si spolu pravidelně předříkávali růženec. Uměly se ale také bavit a ze všeho nejradši chodily sportovat do místního klubu. Michelovic holky nebyly v ničem jiné než jejich vrstevnice.

Jenže Anna nadšení svých dcer z návštěv sportovního klubu nedílela. A už vůbec si nepřála, aby chodily na kurzy společenského tance, které navštěvovali též místní chlapi. Jeden nikdy neví, kam až to může zajít, když se jim dovolí se scházet. Také ji na to v mládí často upozorňovali. Počestnost dívky je jako bílé prostěradlo, snadno se poskvrní. A ona si pro své dcery nepřála nic jiného, než aby byly o svatební noci čisté, aby byly panny jako svatá Panna Marie. Kněz se o tom vždy při zpovědi ujišťuje. A svému knězi musí každý naslouchat. To on je strážcem našich duší. Prozatím se jí dařilo držet Anneliese stranou od chlapců a tancování tím, že jí pokaždé přesvědčovala: „Vždyť ty jsi taková křehulinka, neměla by ses přepínat. Jestli nechceš být zase nemocná, musíš na sebe dávat pozor.“ Jenže Anneliese byla její nejstarší a ona měla poslední dobou tolik práce v kanceláři, že už jí nezbýval čas na ty mladší. A neměla už ani dost sil na to, aby odolávala jejich věčnému naléhání: „Všichni